

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	یادداشت برای چاپ دهم
ده	یادداشت برای چاپ هفتم
یازده	چند نکته درباره‌ی چاپ چهارم کتاب
سیزده	تذکار و تشکر

دفترِ اوّل - نگارش

۳	فصل اول - کلیّات
۳	۱. همه‌ی ما به نوشتن نیاز داریم
۵	۲. چرا گفتن آسان است و نوشتن دشوار؟
۷	۳. نوشته انواع متعدّد دارد
	خاطرات (۸)، نامه به دوستان و نزدیکان (۱۳)، سفرنامه (۲۱)، مقاله‌ی تحقیقی (۲۸)، بررسی و نقد (۳۰)، نوشته‌های مطبوعاتی (۳۳).
۳۵	۴. نوشته، محصول تجربه و معلومات و تحقیق
۳۸	۵. محدودیت‌های ما در کار نگارش
۴۰	۶. فنّ مطالعه
۴۴	۷. مرجع‌شناسی
۴۷	۸. نویسندگی نوعی معماری است

۵۰	فصل دوم - زبان نوشته
۵۰	۱. انواع زبان
۵۱	۲. گونه‌های کاربردی زبان
۵۲	۳. تقسیم‌بندی به اعتبار درجات اجتماعی - فرهنگی

صفحه	عنوان
۵۳	۴. تقسیم‌بندی به اعتبار وجوه اشتراک و افتراق
۵۸	۵. زبان معیار
۶۴	۶. زبان شکسته
۶۹	۷. طنز، مطایبه، هجو
۷۳	۸. استدراک - آبرونیا، انواع، و سازوکارهای آن
۷۳	۱. آبرونیای ناساز (طنز)
۸۴	۲. آبرونیای سازگار (مطایبه)
۹۳	۹. انتخاب واژه و تعبیر
۱۰۳	فصل سوم - خصایص بلاغی زبان
۱۰۳	۱. صداقت و صمیمیت، ساده‌نویسی
۱۱۱	۲. سلاست و عمق
۱۱۳	۳. ایجاز و اطناب
۱۱۹	۴. تنوع و تحرک
۱۲۲	فصل چهارم - راه‌های پروردن معانی
۱۲۲	۱. تعریف
۱۲۸	۲. توصیف
۱۴۰	۳. استدلال
۱۴۴	۴. بررسی علل و نتایج
۱۴۶	۵. استشهاد
۱۴۸	۶. مقایسه
۱۵۵	۷. تقسیم‌بندی
۱۵۷	۸. مکالمه و مناظره
۱۶۷	حاصل سخن
دفتر دوم - ویرایش	
۱۷۵	مقدمه - آشنایی با حرفه‌ی ویراستاری

صفحه	عنوان
۱۷۹	فصل اول - انواع خدمات ویرایشی
۱۷۹	۱. به اعتبار نوع ویرایش
۱۸۶	۲. به اعتبار نوع اثر
۱۸۷	۳. به اعتبار حوزه‌ی محتوایی اثر
۱۸۹	۴. به اعتبار عرصه‌ی کاربردی اثر
۱۹۲	۵. به اعتبار حجم اثر
۱۹۳	۶. به اعتبار مخاطبان اثر
۱۹۵	فصل دوم - مراحل خدمات ویرایشی
۱۹۵	۱. بررسی و ارزیابی
۱۹۷	۲. تماس با صاحب اثر
۱۹۷	۳. انعقاد قرارداد
۱۹۸	۴. تحویل گرفتن متن
۱۹۸	۵. ویرایش اثر و تهیه‌ی مطالب خارج از متن اثر
۱۹۸	۶. تهیه‌ی معرفی‌نامه و شرح پشت جلد؛ تهیه‌ی شرح روی جلد، ...
۱۹۹	۷. تنظیم شناس‌نامه
۲۰۰	۸. هم‌کاری با بخش تولید
۲۰۰	۹. تهیه‌ی فهرست، فهرست راه‌نما، غلط‌نامه، استدراک
۲۰۱	۱۰. کارهای پس از نشر اثر
۲۰۲	فصل سوم - ویرایش زبانی
۲۰۲	۱. مبانی
۲۰۳	۲. خطاها و کاربردهای مکروه رایج زبانی
۲۰۳	الف - خطاهای مصداقی
۲۱۳	ب - خطاهای نوعی
۲۴۲	۳. عربی در فارسی
۲۵۰	فصل چهارم - ویرایش فنی
۲۵۰	۱. شیوه‌ی املا
۲۹۵	۲. نشانه‌های فصل و وصل

صفحه	عنوان
۳۰۶	۳. آوانویسی، حرف‌نویسی، اعراب‌گذاری
۳۰۸	۴. پانوش
۳۱۰	۵. ارجاعات، کتاب‌شناسی
۳۱۷	۶. اعداد و ارقام
۳۲۰	۷. ضبطِ اعلام
۳۲۶	۸. جدول، شکل، نمودار، نقشه
۳۲۸	۹. فهرستِ راه‌نما
۳۳۰	۱۰. واژه‌نامه، شرح اعلام و اصطلاحات
۳۳۱	۱۱. فهرستِ مندرجات، فهرستِ تفصیلی
۳۳۱	۱۲. علایم و رمزهای مربوط به ویرایش و چاپ

ضمائمِ دفترِ دوم

۳۳۷	رسم‌الخط در نسخه‌شناسی
۳۵۷	نمونه‌های گزارشِ بررسی و ارزیابی
	نمونه‌ی صفحه‌ی عنوان (۳۶۱)، نمونه‌ی صفحه‌ی عنوان لاتینی (۳۶۲)، نمونه‌ی صفحه‌ی حقوق (۳۶۳)، نمونه‌های واژه‌نامه (۳۶۴)، واژه‌نامه (۳۶۹)، نمونه‌ی شرح اعلام (۳۷۰)، نمونه‌ی فهرستِ راه‌نما (۳۷۱)، نمونه‌ی فهرستِ تفصیلی (۳۷۲)، نمونه‌ی فهرستِ مندرجات (۳۷۴)، نمونه‌های جدول، نمودار، شکل، نقشه (۳۷۷)، نمونه‌های معرفی‌نامه‌ی کتاب (۳۸۰)، نمونه‌های شرحِ پشتِ جلد (۳۸۸)، نمونه‌ی زندگی‌نامه‌ی نویسنده‌ی اثر (۳۹۰)، نمونه‌ی شناس‌نامه کتاب (۳۹۱)، نمونه‌های غلط‌نامه و استدراک (۳۹۲)، غلط‌نامه و استدراک (۳۹۳)، جدول آوانویسی زبان فارسی (۳۹۴)، جدول حرف‌نویسی (۳۹۵)، مصوّت‌های اضافی (۳۹۶).

۳۹۷	کتاب‌نامه
-----	-----------

یادداشت برای چاپ دهم

چاپ اول نگارش و ویرایش در زمستان ۱۳۷۸ منتشر شد و اکنون چاپ دهم آن در دسترس علاقه‌مندان گذاشته می‌شود.

اقبال هیئت‌های علمی و مدرّسان دانشگاه‌های کشور و انتخاب این کتاب برای تدریس موجب شد که ظرف ده سال مجموعاً ۶۰۰۰۰ نسخه از آن به بازار آید. در چاپ حاضر، مبحثی ذیل عنوان «آیرونی» پس از مبحث «طنز، مطایبه، هجو» افزوده شد. هم‌چنین غلط‌های مطبعی که در چاپ نهم از اصلاح آنها غفلت شده بود تصحیح شد.

نگارنده در نظر داشت و دارد که در بخش‌هایی دیگر از کتاب مطالب تازه‌ای وارد کند؛ اما برای تدوین آنها فرصت نیافت و امیدوار است این کار را در نوبتی دیگر انجام دهد.

در این فرصت لازم می‌داند از اولیا و متصدّیان سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، که با دقت نظر این کتاب را برای چاپ دهم آماده ساختند، تشکر کنم. برای جملگی این عزیزان مزید توفیق در خدمات علمی و فرهنگی و انتشاراتی مسئلت دارم.

تهران، مهر ۱۳۸۸

احمد سمیعی (گیلانی)

یادداشت برای چاپ هفتم

در فاصله‌ی چاپ‌های ششم و هفتم، دستور خط فارسی مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی (ویرایش سال ۱۳۸۴) منتشر شد و قرار است تا پنج سال به طور آزمایشی ملاک عمل مراکز آموزشی و نشریات زیر پوشش دولت باشد. مراجعه به این دستور خط تفاوت‌های آن را با پیش‌نهادهای مندرج در کتاب حاضر نشان می‌دهد. این تفاوت‌ها را بیشتر در بخش ترکیبات و جدانویسی یا پیوسته‌نویسی اجزای آنها می‌توان سراغ گرفت. موضع فرهنگستان، به مقتضای طبیعت آن، محافظه‌کارانه‌تر یا، به تعبیری دیگر، معتدل‌تر است.

اما اعمال دستور خط مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی در کتاب حاضر با این مسئله روبه‌رو بوده است که طبعاً موجب می‌شد اشکال کنند که مؤلف با عمل نکردن به پیش‌نهادهای خود تلویحاً آنها را نفی کرده است - پیش‌نهادهایی سابق بر تصویب و نشر دستور خط یاد شده که در چاپ‌های متعدد مندرج بوده است. به هر حال، مؤلف برای نظر جمعی شورای فرهنگستان زبان و ادب فارسی احترام قایل است و در هر مورد که رعایت آن الزام اخلاقی پیدا کند پاسداری خواهد بود.

چند نکته درباره‌ی چاپ چهارم کتاب

سپاس خدای را که توفیق رفیق شد و استادان و محافل دانشگاهی و مراکز آموزشی بیرون از دانشگاه این تألیف را پسندیدند و آن را به عنوان کتاب درسی پذیرا شدند و آن، ظرف چهار سال، به چاپ چهارم رسید و شمارگان آن در هر چاپ افزایش یافت و، تا به امروز، ۲۴۰۰۰ نسخه از آن منتشر و جذب بازار کتاب شد.

جا داشت که این تشویق را با تجدیدنظرهایی در متن و اصلاح و تکمیل آن پاسخ گو باشم. افسوس که تاکنون مجالی مطلوب دست نداد. مع الوصف، در چاپ حاضر، تنها این فرصت حاصل شد که، در برخی از ابواب، اصلاحاتی وارد کنم و، محض مزید فایده، شواهد و توضیحاتی بیفزایم. از جمله، در بخش نگارش (فصل دوم - زبان نوشته)، در باب «انواع زبان» به تفصیل بیشتر گرویدم؛ ذیل دو عنوان «طنز، مطایبه، هجو» و «انتخاب واژه و تعبیر»، مطالب تازه‌ای درج کردم؛ در بخش ویرایش (فصل سوم - ویرایش زبانی)، ذیل عنوان «خطاها و کاربدهای مکروه زبانی»، شواهد و توضیحات تازه‌ای افزودم؛ در «کتاب‌نامه» نیز سه اثر ارزشمند از ماندانا صدیق بهزادی، ابوالحسن نجفی، و گیتی دیهیم که به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹ به جهان کتاب عرضه شده‌اند - وارد کردم.

تکمیل بخش «عربی در فارسی» و گشودن بابی در «اختصاری‌ها» نیز وجهه‌ی نظر بود که مهلت مقرر برای آماده‌سازی چاپ چهارم اجازه‌ی آن را نداد و آن به چاپ‌های بعدی موکول می‌گردد.

مؤلف متوقع بود که نظرهایی انتقادی درباره‌ی این تألیف اظهار و انگیزه‌ی اصلاح و تکمیل آن شود. متأسفانه، تا آنجا که خبردارم، تاکنون فقط یک اظهار نظر جدی در این باب به ساحت مطبوعات راه یافته (← روحانی، رضا، «الگوی برای

ویرایش و نگارش»، نامه پرسی، سال هفتم، شماره‌ی دوم، تابستان ۱۳۸۱، شماره چاپی ۲۵) که بیشتر حاوی تعریف است و از حسن تلقی نویسنده حکایت می‌کند و از جهتِ ارائه‌ی نقایص، تذکری دربر ندارد. امید است اهل نظر به چاپ حاضر توجه بیشتری مبذول دارند و مؤلف را مرهونیِ افاضات و راه‌نمایی‌های خود سازند که اثر تنها با نقد سازنده و بارور امکان صیقل خوردن می‌یابد.

تهران، خرداد ۱۳۸۲
احمد سمیعی (گیلانی)

تذکار و تشکر

کتاب حاضر در دو دفتر است: نگارش و ویرایش. این دو، در حقیقت قرین و هم‌برند. هر نویسنده‌ای، حین نوشتن و پس از آن، نوشته‌ی خود را ویرایش می‌کند: کلمه‌ای را خط می‌زند، عبارتی را حذف یا تعبیری را عوض و یا مطلبی را جابه‌جا می‌کند. حتی، گاهی، پاره یا پاره‌هایی را دور می‌ریزد و از نو می‌نویسد. از این رو، جمع نگارش و ویرایش ذیل یک عنوان بی‌راه نیست.

چهارده سال پیش از این، رساله‌ای در آیین نگارش نوشتم که، به نفقه‌ی مرکز نشر دانشگاهی، تاکنون نه چاپ آن، جمعاً در پنجاه هزار نسخه، منتشر و جذب بازار شده است. عده‌ای از استادان و ارباب قلم آن را پسندیدند و حتی لایق استفاده به منزله‌ی کتاب درسی دانشگاهی دیدند. مؤلف با تقریظ‌ها و انتقادهایی مشمول عنایات اهل نظر قرار گرفت. در اظهارنظرها بر فشردگی و اختصار بیش از حد اثر تأکید شده بود. ابتدا در صدد برآمدم که، با افزودن شواهد و تمرین‌های مناسب، بر فایده‌ی آموزشی آن بیفزایم. ولی، از آنجا که تألیف، به همان صورت و نقش، پسند عموم مخاطبان آمده بود، از دست زدن به ترکیب آن منصرف گشتم و برتر شمردم که چهره و هویت مأنوس آن محفوظ بماند.

در این اثنا، از سازمان «سمت» به حقیر پیش نهاد شد که، برای دوره‌ی تحصیلی کارشناسی رشته‌های علوم انسانی، کتابی درسی در آیین نگارش تألیف کنم. به سابقه‌ی خدمات ویرایشی و تدریس در دوره‌های متعدد آموزش فن ویرایش، برای قبول این پیش نهاد آمادگی کافی داشتم و پذیرفتم و آن را فرصتی یافتم برای دو کار که از مدت‌ها پیش در مد نظرم بود: یکی شرح و بسط آیین نگارش که ایجاز بیرون از اندازه فایده‌ی آموزشی آن را محدود ساخته است؛ دیگر فراهم آوردن مطالب و نتایج تجربیاتی که در خلال بیش از سی سال ویراستاری حاصل کرده بودم.

نگارش و ویرایش با این زمینه شکل گرفت و به همت سازمان «سمت» به زیور طبع آراسته شد که اینک در دسترس علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. امید من این است که آن هم نسل جوان را در بهره‌گیری درست‌تر از زبان شیرین و خوش‌بُنیهِ فارسی راه‌نما و در آفت‌زدایی از این زبان خدمتی شایسته باشد و هم مددکارِ مدرّسان درس آیین نگارش گردد و، در ضمن، برای ویرایش، که مهجور مانده است، در محیط دانشگاهی جا باز کند.

اهمیت فن نگارش در آن است که وظیفه‌ی سترگ انتقال میراث علمی و فرهنگی به نسل‌های آینده را تنها با یاری گرفتن از آن می‌توان ادا کرد و آهنگ پیش‌رفت مادی و معنوی جامعه با سرعت و سهولت و صحت این انتقال متناسب است. بیش از آن توقع ندارم که این گام تازه راهی را که برای این امر خطیر گشوده شده بود هموارتر سازد و در بهبود کیفیت آموزش این فن شریف سهمی درخور پیدا کند.

در این مقام، بر خود فرض می‌دانم که از اولیا و مسئولان و متصدیان سازمان «سمت»، به خصوص حجة الاسلام والمسلمین جناب مستطاب آقای دکتر احمد احمدی، رئیس محترم آن سازمان؛ محقق مدقق حجة الاسلام جناب آقای سید طه مرقاتی، مشاور ایشان؛ جناب آقای سیدهادی فاطمی معاون پژوهشی سازمان؛ دوست فاضلم آقای حسین‌پور، دبیر گروه زبان و ادبیات فارسی سازمان که بانی و ممد کار در تألیف این کتاب بوده‌اند، و هم از خواهران گرامیم خانم سیمین هاشمی مسئول واحد نمونه‌خوانی، خانم افسانه علی‌زاده اُپراتور (کارور) سازمان، که زحمات و دقت نظر آنان تألیف را به صورت مقبولی که عرضه می‌شود در آورده است، صمیمانه سپاس‌گزاری و برای آنان از باری تعالی مزید توفیق در خدمات علمی و فرهنگی مسئلت کنم.

تهران، آذر ۱۳۸۰

احمد سمیعی (گیلانی)

چهارده